

Kur'an Meallerinde Özne Yanlışlarının Neden Olduğu Çeviri Hataları

Abdülcelil BİLGİN¹

Meallerde karşılaşılan hataların nedenlerinden biri, Türkçeye ait kuralların ihlal edilmesidir. Özne, Türkçe cümle kurgusunun en önemli öğelerinden biri olarak kabul edilir. Bu makalede, Kur'an meallerinde bulunduğu düşünülen çeviri hatalarından biri olan *özne yanlışları* üzerinde durulacaktır. Özne yanlışlarından kaynaklanan hataların meallerdeki yansımaları ve bunların nasıl düzeltilebileceğine dair öneriler, makalenin temel hedefi olacaktır.

Anahtar Kavramlar: Kur'an, Meal, Özne, Çeviri, Çeviri hatası.

Tranlation Faults Caused By Using Wrong Subjects In Qur'an Translations

Abstract: One of the reasons of faults seen in Qur'an translations is breaking the rules of Turkish grammar. Subjects are regarded as one of the most important items of Turkish sentence structure. In this article, we will put emphasis on *wrong subject usage* that we think is found in Qur'an translations. Repercussions of faults caused by using wrong subjects in Qur'an translations and the suggestions on how they can be corrected will be the main goal of article.

Keywords: Qur'an, Qur'an Translation, Subject, Translation, Translation faults.

Giriş

Çeviri olgusunun, kaynak ve hedef diller olmak üzere en az iki farklı dil üzerinden gerçekleşen bir ameliye olduğu bilinmektedir. Bu olgu, çeviri işleminin en az iki yönlü bir süreçten sonra gerçekleşebileceğini de imlemektedir. Birincisi kaynak dil ile ilgili süreçtir ki bu, çeviri işlemini üstlenen öznenin referans metne vukufiyeti ile ilgilidir. Diğer bir deyişle, çevirmenin referans metin ile ilgili yetkinliği, metni anlama düzeyine de etki edecektir. İkincisi ise hedef

¹ Doç. Dr. (Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü).

dille ilgili süreçtir ki bu, mütercimim söz konusu dile vukufiyeti ile ilgilidir. Kaynak dile dair yetkinliğin iyi bir çeviri için yeterli olacağı düşünülebilir. Bize göre, mütercimim hedef dil ile ilgili yetersizliği –kaynak dili çok iyi bilse bile- iyi bir çevirinin ortaya çıkmasına engel olacaktır. Kur'an meallerine baktığımızda birçok hatanın hedef dil ile ilgili yetersizlikten kaynaklandığını görürüz.² Bu yetersizliğin, bir anlatımda bulunmaması gereken birçok hatanın, Kur'an meallerinde görülmesine neden olacak düzeyde olduğunu söylemek abartı olmayacaktır.³ Kur'an meallerindeki anlatım kusurlarına dair seri halinde sürdürdüğümüz ve önemli bir kısmını bitirdiğimiz çalışmalardan ilkinin sadece özne yanlışlarıyla ilgili olması, söz konusu hataların ne kadar fazla ve yaygın olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmada, hatalı olduğu düşünülen on çeviri cümlesi ele alınarak kritik edilmiş ve bunların nasıl daha doğru tercüme edilebileceklerine dair bazı öneriler sunulmuştur. Bu öneriler, kat'i ve nihai surette alternatifler olma iddiası taşımayıp yazarın, çeviri dünyasına sunmak istediği katkıdan başka bir şey değildir. Cumhuriyet döneminin farklı zamanlarında yazılmış yirmi dört meal üzerinden gerçekleştirilen bu çalışmada, hatalı olduğu düşünülen cümlelerde sadece özne yanlışlarından kaynaklanan bozukluklar ele alınmış; çevirilerdeki muhtemel başka hatalar üzerinde durulmamıştır. Diğer bir husus ise bu çalışmada, üzerinde durulan unsurların âyetlerin metinleri değil, çevirileri olduğudur. Bu önemlidir, zira eleştiri ve düzeltme önerilerimizin nesnesi mütercimlere ait cümleler olup söz konusu ifadelerin Türkçe açısından barındırdıkları hatalar üzerinde durulmakta ve bunların daha doğru nasıl ifade edilebilecekleri araştırılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, *ayet metninin Türkçeye nasıl daha doğru çevrilebileceği ile değil; mevcut çevirilerdeki özne yanlışlarından kaynaklanan hataların tashihi ile ilgilenilmiştir.*

Konuya temel teşkil ettiği düşünüldüğü ve meallerden incelenecek örneklerin daha iyi anlaşılmasını sağlayacağı var sayıldığı için öncelikle öznenin tanımı üzerinde durulacaktır. Ardından bu konudaki yanlışlar ele alınarak seçilen örnekler detaylı bir şekilde incelenmeye çalışılacaktır. Meallerde, özne yanlışlarına dair birçok örnek bulunmakla beraber, bütün bunları bir makalede ele almanın mümkün olamayacağı düşünüldüğü için konunun anlaşılmasına katkı sağlayacak sınırlı sayıda çeviriyle yetinilecektir.

² Bkz., Arslan, Gıyasettin, *Türkçe Kur'an-ı Kerim Meallerinde Hedef Dilin Önemi*, F. Ü. İlahiyat Fak. Dergisi 2003, Sayı, 8, s., 27-44.

³ Bilgin, Abdülcelil, *Kur'an Meallerindeki Anlatım Bozuklukları*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2012.

Özne

Özne (Alm. *Subject, Satzgegenstand*; Fr. *sujet*; İng. *subject*; Osm, Arp. *fail, müpteda, müsnedünileyh*): Fiilin gösterdiği kılış ile doğrudan ilgili olan kişi ya da şeye verilen ad; bir oluş ve kılışın gerçekleşmesini sağlayan kimse veya şey⁴; tümce içinde eylemin gösterdiği oluş ya da kılış ile doğrudan ilgili olup söz konusu oluş ve kılışların gerçekleşmesini sağlayan kişi⁵; diğer bir ifadeyle cümlede yapanı veya olanı karşılayan unsur olup yüklem gösterdiği işi, hareketi, oluşu, durumu üzerine alan⁶ öge demektir. Bir başka kaynakta ise özne, geleneksel dilbilgisinde, eylemin belirttiği oluşu gerçekleştiren ya da bu oluşa konu olan öge; çağdaş dilbilimde, yüklemi gerçekleştiren ve onunla birlikte en küçük sözceyi oluşturan ögenin sözdizimsel işlevi; ad dizimiyle eylem diziminden kurulu çekirdek tümcede ad diziminin dilbilgisel işlevi,⁷ olarak tanımlanmıştır. Bu verilerden hareketle öznenin, cümlenin temel öğelerinden biri olduğu söylenebilir. Zira özne eylemin temel şartıdır. Bir eylemin varlığı ise onu gerçekleştiren birine yahut bir şeye ihtiyaç duyulduğunu gösterir.

Özneye dair yukarıda verilen Osmanlıca ve Arapça karşılıklar için “fail, müptedâ ve müsnedünileyh” terimlerinin kullanıldığı görülmektedir. Bu bilginin bazı yönlerden kritik edilmesinde yarar vardır: Özne, sözdizimi açısından mübtedâyâ benzerken bir eylemi gerçekleştirmedeki işlevselliği bakımından fâile benzemektedir. Zira mübtedâ, temel kural olarak cümlenin başında bulunur ve bu durum, öznenin, cümlenin başında bulunması gerektiğine dair temel kuralla örtüşür. Özne, sözdizimi yönüyle faile benzemez çünkü fâil, Arapça’daki ilgili temel kural gereği cümlenin başında değil fiilden sonra gelir. Öznenin fâil olma yönü bir iş, oluş ve kılışa neden olmasında; mübtedâ olma yönü ise cümlenin başında bulunmasında ortaya çıkar.⁸ Bu vesileyle özne ile fâil-mübtedâ arasında tıpatıp bir benzerliğin bulunmadığı söylenebilir. Türkçe’de fâil için ayrı, mübtedâ için ayrı karşılıklar olmadığı yahut varsa da tedavülde bulunmadığı için olsa gerek fâil-mübtedâ ikilisi tek ögeyle/özneye karşılanmaktadır.

⁴ Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, T. D.K. Yay. , Ankara, 2007, s. 171.

⁵ Eker, Süer, *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yay., Ankara, 2015, s. 346.

⁶ Karahan, Leyla, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yay. , Ankara, 1999, s. 49.

⁷ Vardar, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yay. , İstanbul, 2002. s. 157.

⁸ Arapçanın söz dizimi için bkz.: el-Haşimî, Ahmed b. İbrahim b. Mustafa, *el-Kavaidu'l-Esasiyy li'l-luğati'l Arabiyye*, Tahk. : Muhammed Ahmed Kasım, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, t.y.; er-Racihi, Abduh, *et-Tatbikü'n-nahvi*, Daru Nahdeti'l- Arabiyye, Lübnan, 2004; Sevinç, Resul, *Arapçada Cümle Yapısı*, Ensar Yay. , İstanbul, 2007.

Özne; yüklemi isim olan cümlelerde, edilgen fiilli cümlelerde ve yüklemi oluş bildiren cümlelerde, *olan*; diğer cümlelerde *yapan* unsurdur. Özne, fiile çokluk ve iyelik ekleri dışında çekim eki almadan bağlanır. Özne isim cinsinden bir kelime grubu olabilir. Bir cümlede birden fazla özne bulunabilir. Meçhul fiillerle kurulan cümlelerde özne bulunmaz. Cümle tahlillerinde, özneye sorulan “kim, ne” soruları özneyi bulmaya yardım eder. Cümlede özne ile yüklem arasında her zaman teklik-çokluk bakımından uygunluk aranmaz.⁹

Özne Yanlışları

Özne yanıışları, tümcede özne bulunmaması ya da özne olamayacak bir sözcüğün özne gibi kullanılması durumlarında görülmektedir.¹⁰ Sözelimi, “Kapının kolu bozulmuştu, bir türlü kapanmıyordu.” cümlesinde özne eksikliği bulunmaktadır.¹¹ Çünkü burada bir türlü kapanmadığı bildirilen şeyin “kapının kolu” olduğu şeklinde bir anlatım söz konusudur. Oysa kapanmayan, kapının kolu değil, kapıdır...

Konuyla ilgili aşağıdaki örnekler oldukça açıklayıcıdır:

“Besim Atalay’ın Öztürkçe Kuran çevirisindeki anlaşılmayan bazı kelimeler düzeltilerek yeniden basılmış.” Yazıya göre, “yeniden basılan şey” anlaşılmayan bazı kelimelerdir. Oysa yazarın söylemek istediği bu değil, aslında o, “Kuran çevirisi yeniden basılmış” demek istiyor. Yani cümlenin öznesi “Kuran çevirisi” olduğu halde, bu cümlede “bazı kelimeler”miş gibi görünüyor. Cümleyi şu şekilde düzeltmek gerekiyor: “Besim Atalay’ın öz Türkçe Kuran çevirisi –anlaşılmayan bazı kelimeler düzeltilerek- yeniden basılmış.”¹²

“Hangi resmime baksam ben değilim.” “Ben değilim” sözünün öznesi “resimdeki” sözcüğüdür; ama bu sözcük cümlede kullanılmadığı için anlatım bozukluğu meydana gelmiştir. Cümleyi şu şekilde düzeltebiliriz: “Hangi resmime baksam resimdeki ben değilim.”¹³

“Hiçbiri bana inanmamış, beni yalancılıkla suçlamıştı.” Bu cümledeki “inanmamış” yüklemnin öznesi “hiçbiri” kelimesidir; ancak “suçlamıştı” yüklemnin öznesi bulunmamaktadır. Eğer bu yüklemnin de öznesinin “hiçbiri” olduğu varsayılırsa “Hiçbiri ... beni yalancılıkla suçlamıştı.” Gibi yanıış kullanıma sahip bir ifade ortaya çıkacaktır. Bu tür cümlelerde karşıtlık anlamı bulunduğundan ikinci cümle farklı bir özne ile başlamalıdır. Belirtilmesi gereken diğer bir husus ise, bileşik cümlelerden biri, “hiçbiri” veya “herkes” kelimesiyle

⁹ Karahan, *a.g.e.*, s. 49-51.

¹⁰ Aksoy, Ömer Asım, *Dil Yanlışları*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2008, s. 148.

¹¹ Akbayır, Sıddık, *Dil ve Diksiyon*, Akçağ Yay., Ankara, 2011, s. 92.

¹² Aksoy, *a.g.e.*, s. 149.

¹³ Güleç, İsa, *Dil ve Anlatım Bozuklukları*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2014, s. 306.

başladığında, devamındaki diğer cümlelerin de “kimse” veya “hepsi” kelimele-riyle başlamak zorunda olduğudur: “Hiçbiri bana inanmamış, hepsi beni yalan-cılıkla suçlamıştı.”¹⁴

Meallerden Örnekler

Kuran meallerinde, çeşitli özne yanlılarıyla karşılaşmak mümkündür. Bu yanlılar, farklı şekillerde tezahür etmekle beraber, dikkat çekici ve yaygın olarak, öznesi olmayan cümleler(!) olarak karşımıza çıkmaktadır. Muhtemelen mütercim, bir cümledeki öznenin mevcut vasfının, devamındaki ifadeler için de geçerli olduğunu var sayması bu duruma neden olmaktadır. Bu yanlıya, Arapça'nın söz diziminin Türkçe için de geçerli olduğu düşüncesinin neden olduğu söylenebilir. Zira Arapça bir cümledeki *failin*, -sonraki cümlelerde kul-lanılmaksızın- zamirlerle işaret edilerek *failik* vasfını devam ettirmek müm-kündür. Oysa Türkçede eğer cümle nokta ile bitiyorsa artık yeni bir cümle ku-rulacaktır ve bu cümlede özne bulunmak zorundadır. Mütercim, eğer kuracağı cümleyi bir önceki ayetin devamı olarak görüyorsa, yeni, bağımsız bir cümle kurmaktan ziyade, virgül, noktalı virgül gibi bağ/bağlantı ifade eden işaretler-den yararlanabilir. Böylece önceki cümlede bulunan öznenin, özne vasfının burada da hâla devam ettiği anlaşılır. Mütercim, bir ibareyi nokta ile bitirme-si, cümlelerin son bulduğu, sonra gelen ifadelerin artık yeni bir cümleye ait ola-cağı yani yeni bir cümlelerin başladığı anlamına gelir. Bu durumda yeni cümlede ya özneye ya da ona işaret eden bir zamire yer verilmesi gerekecektir. Müterci-min zihnindeki mahzûf/gizli özneyi, kendisine işaret eden herhangi bir karine olmadığında, okuyucu bilemeyebilir ve bu herhangi bir şey ifade etmeyebilir.

Aşağıdaki örnekler ve bunlara yönelik tahliller, özne eksikliklerinden yahut yanlılarından kaynaklanan hataların daha iyi anlaşılmasına vesile ola-caktır.

En'am – 38: “Ve yerde yürüyen hiçbir hayvan ve iki kanadı ile uçan bir kuş yok-tur ki, onlar sizin gibi ümmetlerdir. Biz kitapta hiçbir şeyi noksan bırakmadık, sonra Rablerinin huzuruna sevkolunacaklardır.”¹⁵

İncelediğimiz mealler arasında, sadece Bilmen'ininde karşılaştığımız böyle bir çevirinin sadece birinci bölümü üzerinde durmak bizim için yeterli olacaktır. “Ve yerde yürüyen hiçbir hayvan ve iki kanadı ile uçan bir kuş yok-tur ki, onlar sizin gibi ümmetlerdir.” “Hiçbir” sıfatı, “hayvan ve iki kanadı ile uçan bir kuş” şeklindeki kelime grubuyla özneyi oluşturmaktadır. “Hiçbir”

¹⁴ Akbayır, *a.g.e.*, s. 92-93.

¹⁵ Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli Âli'si*, Akçağ Yay. , Ankara, 1996, s. 133.

sıfatı, addan önce getirilerek o adın bildirdiği varlıktan bir tanesinin bile olmadığını anlatan bir kelimedir. Dolayısıyla “hiçbir” kelimesi, zorunlu olarak yüklem olumsuz olmasını gerektirir. Nitekim bunu yapmadığımızda mevcut ifadenin arzulan anlamı vermektense uzak olacağı dahası herhangi bir anlam gelemeyeceği görülecektir: “hiç bir ... sizin gibi ümmetlerdir.” Böyle bir ifadede kullanım yanlışlığı bulunduğu açıktır. Öyle ki söz konusu kullanım yanlışlığı sonuçta herhangi bir anlamın oluşmasına ve bunun dinleyici için bir şey ifade etmesine engel olmaktadır. Cümledeki yüklemi olumsuz yapıp cümlenin ikinci kısmındaki özne eksikliğini zamirle giderdiğimizde ifadenin –başka hataları bir kenara bırakırsak- daha anlamlı bir hale geleceği görülecektir: “Ve yerde yürüyen hiçbir hayvan ve iki kanadı ile uçan bir kuş yoktur ki, onlar sizin gibi ümmetler olmasın.” gibi...

Bu vesileyle Çantay ve Ateş’in çevirilerinin mezkûr hatayı taşımadığını söyleyebiliriz:

“Yerde yürüyen hiç bir hayvan ve iki kanadıyla uçan hiç bir kuş hariç olmamak üzere hepsi sizin gibi ümmetlerdir...”¹⁶ “Yeryüzünde yürüyen hiçbir hayvan ve iki kanadıyla uçan hiçbir kuş yoktur ki, (onlar da) sizin gibi birer ümmet olmasınlar...”¹⁷

Bu iki benzer çevirinin yanı sıra başka çeviri formları da arzulan anlamın okuyucuya ulaşmasını mümkün kılmaktadır: “Yeryüzünde yürüyen bütün hayvanlar ve kanatlarıyla uçan bütün kuşlar da ancak sizin gibi birer topluluktur...”¹⁸ gibi bir çok örnek verilebilir.¹⁹

Taha - 60: “Bunun üzerine Fir’avn dönüp; gitti. Hiylesini topladı sonra geldi.”²⁰

Mütercimim kısacık bir âyeti ikiye bölerek farklı cümleler halinde tercüme ettiği görülmektedir. Uzun ve anlaşılması görece zor âyetlerin çevirisinde, zaman zaman bu tür tasarruflarda bulunmak, metni daha anlaşılır hale getirebileceği gerekçesiyle başvurulabilecek bir yol olmakla beraber, bu âyetin çevirisinde böyle bir tasarrufa gerek yoktur. Kaldı ki mütercimim tasarrufuyla oluşan ikinci cümlenin, özne eksikliği nedeniyle hatalı olduğu da göz önündedir. Zira birincisinden bağımsız bir cümle olarak düşünülen “Hiylesini topladı sonra

¹⁶ Çantay, Hasan Basri, *Kur’an-ı Hâkim ve Meal-i Kerim*, Naşiri: Mürşid Çantay, İstanbul, 1990, I/188.

¹⁷ Ateş, Süleyman, *Kur’an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Kılıç Kitabevi, Ankara, Tarihsiz, s. 131.

¹⁸ Elmalı, Hüseyin-Dumlu, Ömer, *Kur’ân’ı Kerim’in Türkçe Anlamı*, Ensar Yay. , İstanbul, 2010, s. 114.

¹⁹ Bk. Kuranmeali.org.

²⁰ Öztürk, Abdülvehhap, *Kur’ân-ı Kerim ve Meâli*, Emek Ofset Matbaacılık ve Yay. , Ankara, t.y. s. 314.

geldi." şeklindeki ifadede özne bulunmamaktadır ve bu durum önemli bir anlam kusuruna yol açmaktadır. Oysa mütercim herhangi bir tasarrufta bulunmaksızın şöyle bir cümle kursaydı daha isabetli olurdu: "Bunun üzerine Fir'avn dönüp gitti ve hıylesini topladı sonra geldi." Tabi ki bu şekildeki bir çevirinin ideal düzeyde olduğunu iddia etmiyoruz; ama bunun en azından daha kurallı olduğunu söylemek mümkündür. Şu çevirilerin de aynı şekilde hatalı olduğunu söyleyebiliriz: "Bunun üzerine Fir'avn arkasını dönüp gitdi. Bütün hıylesini toplayıp bil'âhare geldi."²¹ "Bunun üzerine Firavun dönüp gitti. Büyücüleri toplayıp geldi."²² Bu çevirilerdeki temel eksikliğin nedeni, bağımsız birer cümle olarak kurgulanan ikinci bölümlerinde öznenin bulunmamasıdır.

Aşağıdaki örneklerin görece daha iyi çeviriler olduğunu söylemek mümkündür: "Firavun dönüp gitti, bütün hazırlığını yaptı, öyle geldi."²³ "Artık Fir'avun dönüp gitti, bütün hilesini topladı, sonra geliverdi."²⁴ "Bunun üzerine Firavun (danışmanlarıyla görüşmek üzere) çekildi, kuracağı düzeni kurup tasarladı ve günü gelince (buluşma yerinde) boy gösterdi."²⁵ "Bunun üzerine Fir'avn tedbire girişti, bütün hilesini derdi topladı da sonra geldi."²⁶

Hûd – 43: "...Oğlu cevap verdi: Bir dağa sığınacağım, beni sudan korur."²⁷
 "...Dağa tırmanırım, beni sudan korur..."²⁸ "...Ben bir dağa sığınacağım, beni sudan korur."²⁹

Her ne kadar yukarıdaki çevirilerde bulunan "beni sudan korur" ifadesinde, "Hz. Nuh'un oğlunu", gittikçe her tarafı kaplamakta olan selden koruyacağı varsayılan şeyin sığınılacak dağ olduğu anlaşılıyorsa da hem kurallara uygunluk hem de yanlış anlama ihtimallerini bertaraf etmek açısından özne eksikliğini gidermek gerekecektir. Bu eksikliği, "o" zamirini yani özneye işaret edecek bir unsuru kullanarak da gidermek mümkündür. Böylece çevirilerdeki

²¹ Çantay, a.g.e. II/569.

²² Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'an-ı Kerim Meali*, Denge Yay. , İstanbul, 2016, s. 273.

²³ Şimşek, Ümit, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Zafer Yay. , İstanbul, 2004, kuranmeali.org, erişim: 11.04.2016.

²⁴ Bilmen, a.g.e. s. 316.

²⁵ Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı, Meal-Tefsir*, Çev. : Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yay. , İstanbul, 2009, s. 766-767.

²⁶ Elmalılı, Hamdi Yazır, *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, İslamoğlu Yay. , Hazırlayan ve Notlandıran: Düccane Cündioğlu, İstanbul, 1993, s. 314.

²⁷ Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an-ı Kerim Meâli (Türkçe Çevirisi)*, Yeni Boyut, İstanbul, 2008, s. 227.

²⁸ Elmalı-Dumlu, a. g. e. s. 196-197.

²⁹ Bilmen, a. g. e. s. 227.

“özne/zamir eksikliği” giderilecek ve kimin ya da neyin “oğlu” sudan koruyacağı konusunda herhangi bir karmaşa söz konusu olmayacaktır. Şu çevirilerde olduğu gibi: “Oğlu, ‘ben bir dağa tırmanırım o dağ beni suda boğulmaktan kurtarır.’ Diye karşılık verdi.”³⁰ “[Fakat oğlu:] ‘Ben, beni sulara karşı koruyacak bir dağa sığınacağım’ dedi.”³¹

Tûr - 25: “Birbirlerinin yanına gelip şöyle sorup sohbet etmeye başlarlar.”³² “Birbirlerine dönmüş soruyorlar.”³³ “Birbirlerine dönüp sorarlar.”³⁴ “Derken, birbirlerine dönüp sorular soracaklar...”³⁵

Yukarıdaki meallerin tümünde de özne yani birbirlerine dönüp soru soracak kişiler belli değildir. Bu âyetin meallerdeki çevirisine bakıldığında birçoğunda aynı eksikliğin olduğu görülecektir. Hatta çeviride özneye yer verilen meallerin verilmeyenlere göre daha az olduğu bile söylenebilir.³⁶ İslamoğlu’nun çevirisinde de bu eksikliğin bulunması, okuyucuda böyle bir tasarrufun nedeninin belirtilmiş olması gerektiği beklentisine yol açmaktadır. Zira “gerekçeli meal-tefsir” olarak takdim edilen bu eser, mezkûr beklentinin önemli bir nedeni olarak okuyucunun önünde durmaktadır.

Özneye farklı şekillerde yer verilerek bu önemli eksikliğin giderildiği aşağıdaki çevirilerin daha anlaşılır olduğu görülmektedir:

“(Ehl-i cennet) birbirine yönelib (hallerini ve amellerini) soruştururlar.³⁷ Ve (böylece nimet tattırılanlar,) birbirlerine dönerek (geçmişte yaşadıkları hakkında) sorular soracaklar.”³⁸

Hucurat – 11: “Ey iman edenler, bir kavim (bir başka) kavimle alay etmesin, belki kendilerinden daha hayırlıdırlar; kadınlar da kadınlarla (alay etmesin), belki kendilerinden daha hayırlıdırlar...”³⁹

³⁰ Öztürk, Mustafa, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Düşün Yay., İstanbul, 2013, s. 308.

³¹ Esed, a. g. e. s. 529.

³² Yıldırım, Suat, *Kur’ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, Işık Yay., İstanbul, 2004, s. 523.

³³ Ateş, a. g. e. s. 523.

³⁴ Varol, Ahmet, *Kur’an-ı Kerim Meali*, Madve Yay., İstanbul, 1997, s. 565.

³⁵ İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur’an, -Gerekçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yay., İstanbul, 2009, s. 1049.

³⁶ Bkz. http://www.kuranmeali.org/52/tur_suresi/25.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx, erişim: 11.04.2016.

³⁷ Çantay, a. g. e., III/967.

³⁸ Esed, a. g. e. s. 1252.

³⁹ Bulaç, Ali, *Kur’an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal ve Sözlük)*, Çıra Yay., İstanbul, 2009, s. 516.

“Ey o bütün iman edenler! Alay etmesin bir kavim bir kavim ile belki kendilerinden daha hayırlı olurlar, ne de bir takım kadınlar diğer kadınlarla, belki onlardan daha hayırlı olurlar, ...”⁴⁰

“Kendilerinden daha hayırlıdır” ifadesinin iki defa kullanıldığı yukarıdaki çevirilerde, daha hayırlı olabileceklerin kimler olduğu yani özne belirtilmemiştir. Oysa aşağıdaki örneklerde olduğu gibi, “kendilerinden daha hayırlıdır” ifadesinden hemen önce daha hayırlı olabileceklerin kimler olduğu belirtilebilir ve böylece çevirilerdeki özne eksikliği giderilmiş olurdu. “Özne eksikliği” olarak kabul edilen bu hatanın bazı tashihler yapılarak doğru şekillerde tercüme edilmesi mümkündür:

“Ey iman edenler! Bir kavim diğer bir kavimle alay etmesin. Olur ki; alay edilenler, (Allah indinde) bunlardan (alay edenlerden) daha hayırlıdır. Kadınlar da başka kadınlarla eğlenmesinler. Eğlenceye alınanlar (eğlenceye alanlardan) daha hayırlı olabilirler.”⁴¹

Tevbe - 76: “Vaktâ ki Allah, fazl-u kereminden istediklerini verdi, cimrilik edip yüz çevirdiler...”⁴²

Bu çevirinin aslında iki cümleden oluşmuş birleşik bir cümle olduğu görülmektedir. Birinci cümle, Allah'ın, fazl-u keremi gereği kendisinden istenenleri verdiğiinden bahseder ki, burada “verdi” fiilinin öznesi Allah'tır. İkinci cümle ise cimrilik ederek yüz çevirenlerden bahseder; fakat burada “etmek ve çevirmek” fiillerinin öznesi bulunmamaktadır. İki parçadan oluşturulan bu cümlede tek bir özne bulunmaktadır. Gramatik açıdan birçok yan cümlecikten oluşan bir cümlede tek bir öznenin bulunması mümkündür. Yeter ki, ögeler yerli yerinde olsun, özne-yüklem uyumsuzluğu vb. hatalar bulunmasın. Yukarıdaki çeviri cümlesinde bulunan tek öznenin/Allah'ın, buradaki bütün fiillerin öznesi olması hem gramatik hem de anlamsal açıdan mümkün değildir. Allah lafzının ve “verdi” fiilinin tekil olması, devamındaki “çevirdiler” fiilinin ise çoğul olması gibi uyumsuzluklar, ifadedeki bütün fiillerin öznesinin Allah olmayacağını, bunun gramatik olarak mümkün olmadığını gösterir. Cimrilik etmek fiilinin Allah'a nispetinin itikadî imkânsızlığı ise O'nun bütün cümlelerin

⁴⁰ Elmalılı, a. g. e. s. 515.

⁴¹ Kazıcı, Ziya-Taylan, Necip, *Kur'ân-ı Kerim Meali*, Çağrı Yay. , İstanbul, 2006, s. 320; Başka örnekler için bkz. : kuranmeali.org.

⁴² Davudoğlu, Ahmed, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali (Türkçe Anlamı)*, Çelik Yay. , İstanbul, 1981, s. 200.

öznesi olmasına engeldir. Bu hatanın birçok çeviride bulunduğu görülebilir.⁴³ Aşağıdaki çevirilerde bu sorun bulunmamaktadır:

“Fakat böyleleri, daha Allah cömertliğiyle kendilerine (bir şey) verir vermez, hemen ona hasisçe sarılır, (ettikleri bütün o yeminlerden) inatla geri dönerler.”⁴⁴ “Ama onlar, Allah kendilerine lutfundan bağışlar bağışlamaz onda cimrilik ederler ve (yeminlerinden) geri dönerler: zira onlar dönektirler.”⁴⁵

Rahmân - 7: “Semayı yükseltti ve mizanı vaz’ etti.”⁴⁶

Bir önceki cümlelerin devamı olarak tasarlanmayan bu cümlede özne bulunmamaktadır. Zira kimin semayı yükselttiği ve mizanı vaz’ ettiği belli değildir. Aynı âyetin başka çevirilerinde de benzer durumlar söz konusudur: “Ve gök. Yükseltti onu. Ve koydu. Şaşmaz ölçüyü, mizanı.”⁴⁷ “Göğe gelince, onu da yükseltti ve mizanı koydu.”⁴⁸ “Göğü ise, yükseltti ve ölçüyü koydu, ...”⁴⁹ “Bak şu güzel semaya verdi ona irtifa' vazeyledip mizânı...”⁵⁰ “Göğe gelince, onu yükseltti ve mizânı (umum kâinatta adâlet ve dengeyi) koydu.”⁵¹ “Göğü yükseltti ve mizânı koydu.”⁵² “Göğü yükseltti ve ölçüyü koydu.”⁵³

Noktadan sonra doğal olarak büyük harfle başlayıp nokta ile biten yukarıdaki ifadelerin birer bağımsız cümle olarak tasarlandıkları anlaşılmaktadır. Cümleleri tasarlandıkları hal üzere değerlendirmek durumundaki biz okuyuculara göre kimin neyi yükselttiği, şaşmaz ölçüyü, mizanı kimin koyduğu şeklindeki sorular cevapsız kalmaktadır. Mezkûr meallerde, bu sorularımızın cevabını bulmak amacıyla beş altı ayet öncesine bakmak zorunda olduğumuz ortadadır. Oysa bunlar, birer cümle olarak tasarlandı iseler, cümlelerin en önemli öğelerinden biri olan öznenin ihmal edilmemesi gerekirdi.

⁴³ Bkz. http://www.kuranmeali.org/9/Tevbe_suresi/76.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx, erişim: 11.04.2016.

⁴⁴ Esed, *a. g. e.* s. 456.

⁴⁵ İslamoğlu, *a. g. e.* s. 349.

⁴⁶ Bilmen, *a. g. e.* s. 532.

⁴⁷ Öztürk, Y.N. , *a. g. e.* s. 532.

⁴⁸ Eryarsoy, Beşir-Ağırakça, Ahmed, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, Buruc Yay. , İstanbul, 1997, s. 532.

⁴⁹ Yavuz, A. Fikri, *Kur'an-ı Kerim ve Meal-i Âli'si*, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1974, s. 532.

⁵⁰ Elmalılı, *a. g. e.* , s. 530.

⁵¹ Hayrat Neşriyat İlmî Araştırma Merkezi Meâl Heyeti, *Kur'an-ı Kerim ve Muhtasar Meali*, Hayrat Neşriyat, İstanbul, 2001, s. 530.

⁵² Ateş, *a. g. e.* , s. 530.

⁵³ Şimşek, <http://www.kuranmeali.org>, erişim: 11.04.2016.

“Özne eksikliği”nden kaynaklanan yukarıdaki anlatım kusurlarını aşağıdaki şekillerde düzeltmek mümkündür: “Ve O, gökleri yükseltti ve (her şey için) bir ölçü koydu.”⁵⁴ “Gökyüzünü Allah yükseltti ve mizanı O koydu.”⁵⁵

Münâfikûn - 3: “... Böylece kalplerinin üzerini mühürlemiştir, artık onlar kavrayamazlar.”⁵⁶

Âyetin çevirisinde açık bir hata bulunduğu ortadadır. Zira âyette geçen edilgen çatılı “طَبَعَ/tubie” fiilinin meçhul formunun, bilemediğimiz bir nedenle göz ardı edildiği görülmektedir. Dolayısıyla meçhul olan bir fiil çeviride ma'lum olarak karşılık bulmuştur. Mütercimim böyle bir tasarrufta bulunma hakkına sahip olmadığını/olamayacağını düşünüyoruz. Böyle bir tasarrufta bulunan mütercimim meçhul yerine tercih ettiği ma'lum fiilin öznesini zikretmemiş olması ayrıca üzerinde durulması gereken bir hatadır. Zira izahtan varestedir ki, ancak öznenin bulunduğu yerde, işlediği fiil/malum fiil bulunabilir. Bu durumda ayetin çevirisinden kalpleri kimin mühürlediğini anlamak mümkün olmamaktadır. Çeviri, metinde olduğu üzere edilgen çatılı olsaydı, o zaman zaten özne aramaya gerek kalmayacaktı. Bizi ilgilendiren çeviri olduğuna göre üzerinde durduğumuz husus, mütercimim tasarımı olarak önümüzde bulunan cümledir. Sonuç olarak söz konusu cümlede özne bulunmamaktadır ve etken yapı bir cümlede öznenin olmaması hatadır. Cümlenin birçok alternatif tasarımından biri de şu şekilde olabilir:

“... Bu yüzden kalpleri mühürlenmiş bulunmaktadır; öyle ki, onlar, artık, [neyin doğru neyin yanlış olduğunu] anlayamazlar.”⁵⁷

Teğabun – 11: “...Kim Allah'a iman ederse, onun kalbini hidayete yöneltir...”⁵⁸

“...Kim Allah'a iman ederse onun kalbine hidayet verir...”⁵⁹ “...her kim Allah'a imân ederse kalbini hidâyete erdirir.”⁶⁰ “...Kim ALLAH'a inanırsa, gönlüne yön gösterir...”⁶¹

⁵⁴ Esed, *a. g. e.*, s. 1273.

⁵⁵ Öngüt, Ömer, *Kur'an-ı Kerim ve Meâl-i Âlisi*, Bkz. http://www.kuranmeali.org/55/Rahman_suresi/7.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx, erişim: 11.04.2016.

⁵⁶ Bulaç, *a. g. e.*, s. 554.

⁵⁷ Akdemir, Salih, *Son Çağrı Kur'an*, Ankara Okulu Yay., Ankara, 2015, s. 553.

⁵⁸ Bulaç, *a. g. e.*, s. 557.

⁵⁹ Eryarsoy-Ağırakça, *a. g. e.*, s. 558.

⁶⁰ Bilmen, *a. g. e.*, s. 558.

⁶¹ Yüksel, Edip, *Mesaj: Kur'an Çevirisi*, Ozan Yay., İstanbul, 2000, <http://www.kuranmeali.org>, 11.04.2016.

Yukarıdaki çevirilerde bulunan; özne eksikliği sebebiyle; “kalbi hidayete yöneltenin”, “kalbe hidayet verenin”, onu “hidayete erdirenin”, “gönle yön verecek” olanın kim olduğu açık değildir. Çünkü ifadeler, kurgu olarak hem Allah’ın, kulu hidayete erdireceğini hem de -hâşâ- kulun, Allah’ı hidayete erdireceğini anlamaya müsait bir şekildedir. Cümlelerin ikinci bölümünü oluşturan “...onun kalbini hidayete yöneltir... ifadesinin öznesinin belirtilmemiş olması, anlam karmaşasına ve farklı anlamlara neden olmaktadır. Bu vesileyle eksik anlatımın neden olduğu anlam karmaşasını gidermek amacıyla dahası “kimin kalbe hidayet vereceği” konusunda netlik sağlamak için farklı cümleler kurulabilir:

“... Kim de Allah’a iman ederse, Allah onun kalbine hidayet verir...”⁶² Ya da ikinci bir özneye gereksinim duymadan da cümleyi şu şekilde kurgulayabiliriz:

... Allah, kendisine iman eden(ler)in kalbini hidayete erdirir...

Tâhâ - 62: “Bunun üzerine işlerini aralarında tartıştılar ve gizlice, fısıldaşarak konuştular.”⁶³ “Durumları aralarında tartıştılar, gizlice fısıldaştılar.”⁶⁴ “Bunun üzerine, kendi aralarında durumlarını tartışmaya ve gizli konuşmalara başladılar.”⁶⁵ “Bunun üzerine işlerini aralarında tartıştılar, fısıltıyı koyulaştırdılar.”⁶⁶

Yukarıdaki çevirilere baktığımızda kimlerin, “aralarında tartıştıklarını, fısıldaştıklarını, fısıltıyı koyulaştırdıklarını” anlayamamaktayız. Zira mütercimler, muhtemelen ayet metninde açık bir şekilde zikredilmediği için olacak ki özneye yer vermemişlerdir. Oysa Arapça metinde fail/özne zahir isim olarak zikredilmemiş olsa bile önceki cümlelerde kendilerinden bahsedilen sihirbazlara işaret etmek üzere zamir kullanılmıştır. Dolayısıyla burada yapılması gereken ayeti siyakından soyutlamamak ve bağımsız bir cümle olarak düşünmek; aksine yine bağlama başvurarak cümlelerin öznesini tespit etmektir. Bunu yaptığımızda örneklerde de görüleceği gibi özne kendiliğinden ortaya çıkacaktır:

“(Firavun ve adamları) yapacakları şey konusunda aralarında tartıştılar, fakat konuşmalarını gizli tuttular; ...”⁶⁷

⁶² Yavuz, a.g.e., s. 558.

⁶³ Türkmen, Sadık, *İniş Sırasına Göre Kur’an Akıl ve Bilim Işığında Türkçe Çeviri*, http://www.kuranmeali.Org/20/taha_suresi/62.ayet/kurani_kerim_mealleri.aspx, erişim: 07.04.2016.

⁶⁴ Öztürk, A., a.g.e., s. 316.

⁶⁵ Bulaç, a.g.e., s. 315

⁶⁶ Öztürk, Y.N., a.g.e., s. 316.

⁶⁷ Esed, a.g.e., s. 767.

Sonuç

Çeviri işleminin, ikili bir süreç olması nedeniyle oldukça netameli bir ameliye olduğu bilinmektedir. Çeviri işleminin çift yönlü bir süreç olması, onun zorunlu olarak en az iki dille ilişkili olduğu anlamına gelir. Kaynak ve hedef diller olarak tabir edilen ikili süreç üzerinden gerçekleşen çeviri işlemi, söz konusu dilleri bir taraftan nev-i şahıslarına münhasır kurallarıyla ele almayı gerektirirken öte yandan bu kuralları, anlamın önüne geçirmemeyi diğer bir tabirle manayı gramere feda etmemeyi gerektirir. Metni anlama ameliyesi, kaynak dilin kuralları üzerinden gerçekleştirilirken, onu çevirme, aktarma işlemi ise hedef dilin kuralları üzerinden gerçekleştirilmektedir. Problem, daha çok, farklı süreçlerde işlerlik kazanması gereken kuralların kendilerine ait olmayan süreçlere taşınmasında baş göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, kaynak dile ait kuralların, hedef dilde de geçerli kılınmaya çalışılması durumunda problemler ortaya çıkmaktadır.

Kur'an çevirilerinde karşılaştığımız kusurların yukarıda dile getirmeye çalıştıklarımızdan bağımsız olmadığını düşünüyoruz. Mütercim, âyetlerdeki gramatik unsurların, Türkçe dil bilgisi açısından da geçerli olduğu varsayımıyla çoğu kez anlatım kusurlarıyla dolu çeviriler yapabilmektedir. Oysa doğru olan, tercümelere Türkçe'nin dil ve gramer yapılarının öncelenmesidir.

Özne yanlıları üzerinde durduğumuz bu makalenin de sağladığı verilerden hareketle, Kur'an meallerinde bu konuda birçok hata bulunduğunu söyleyebiliriz. Tahlil ettiğimiz örneklerde de görüldüğü üzere, yapılan hatalar sadece özne yanlı olarak kalmamış, basit kabul edilemeyecek anlam ve anlama problemlerine de neden olmuştur.

Mevcut meallerin birçoğundaki hataların makul karşılanamayacak derecede olduğu açıktır. Bunların yerini, hataları asgari düzeyde olan meallerin alması artık bir zorunluluktur. Bu zorunluluk, mevcut meallerin yenilenmesiyle yerine getirilebileceği gibi, dilbilimsel verilerin ölçü kabul edildiği yeni meallerin yazılmasıyla da yerine getirilebilir. Makalede üzerinde durduğumuz hataların giderilmesi, meallerde konuşma dilinin değil; standartları olan yazı dilinin yani dilbilgisi kurallarının geçerli olduğu akademik/bilimsel/kurallı dilin kullanılmasına bağlıdır. Bunu sağlamak ise temel gramer ve imla bilgisine sahip olmaya bağlıdır. Böylece meal hazırlamaya niyetlenenler, öncelikle dilin kural ve sınırları içinde hareket etmek zorunda olacakları bilinciyle hareket edeceklerdir.

KAYNAKÇA

- Akbayır, Sıddık, *Dil ve Diksiyon*, Akçağ Yay., Ankara, 2011.
- Akdemir, Salih, *Son Çağrı Kur'an*, Ankara Okulu Yay. , Ankara, 2015.
- Aksoy, Ömer Asım, *Dil Yanlıları*, İnkılap Kitapevi, İstanbul, 2008.
- Arslan, Gıyasettin, "Türkçe Kur'an-ı Kerim Meallerinde Hedef Dilin Önemi", F. Ü. İlahiyat Fak. Dergisi 2003, Sayı, 8.
- Ateş, Süleyman, *Kur'an-ı Kerim ve Yüce Meali*, Kılıç Kitabevi, Ankara, Tarihsiz.
- Bayraklı, Bayraktar, *Yeni Bir Anlayışın Işığında Kur'ân-ı Kerim Meali*, Denge Yay. , İstanbul, 2016.
- Bilgin, Abdülcelil, *Kur'an Meallerindeki Anlatım Bozuklukları*, Ankara Okulu Yay. , Ankara, 2012.
- Bilmen, Ömer Nasuhi, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meâli Âli'si*, Akçağ Yay. , Ankara, 1996.
- Bulaç, Ali, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı (Meal ve Sözlük)*, Çıra Yay. , İstanbul, 2009.
- Çantay, Hasan Basri, *Kur'an-ı Hâkim ve Meal-i Kerim*, Naşiri: Mürşid Çantay, İstanbul, 1990.
- Davudoğlu, Ahmed, *Kur'an-ı Kerim ve İzahlı Meali (Türkçe Anlamı)*, Çelik Yay. , İstanbul, 1981.
- Eker, Süer, *Çağdaş Türk Dili*, Grafiker Yay., Ankara, 2015.
- el-Haşimî, Ahmed b. İbrahim b. Mustafa, *el-Kavaidü'l-Esasiyy li'l-luğati'l Arabiyye*, Tahk. : Muhammed Ahmed Kasım, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut, t.y.
- Elmalı, Hüseyin-Dumlu, Ömer, *Kur'ân'ı Kerim'in Türkçe Anlamı*, Ensar Yay. , İstanbul, 2010.
- Elmalı, Hamdi Yazır, *Kur'an-ı Kerim ve Meali*, İslamoğlu Yay. , Hazırlayan ve Notlandıran: Düccane Cündioğlu, İstanbul, 1993.
- er-Racihi, Abduh, *et-Tatbikü'n-Nahvi, Dâru Nahdeti'l- Arabiyye*, Lübnan, 2004.
- Eryarsoy, Beşir-Ağırakça, Ahmed, *Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali*, Buruc Yay. , İstanbul, 1997.
- Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı, Meal-Tefsir*, Çev. : Cahit Koytak, Ahmet Ertürk, İşaret Yay. , İstanbul, 2009.
- Güleç, İsa, *Dil ve Anlatım Bozuklukları*, Bilge Kültür Sanat, İstanbul, 2014.
- Hayrat Neşriyat İlmî Araştırma Merkezi Meâl Heyeti, *Kur'an-ı Kerim ve Muhtasar Meali*, Hayrat Neşriyat, İstanbul, 2001.
- <http://www.kuranmeali.org>.
- İslamoğlu, Mustafa, *Hayat Kitabı Kur'an, -Gerekçeli Meal-Tefsir*, Düşün Yay. , İstanbul, 2009.
- Karahan, Leyla, *Türkçede Söz Dizimi*, Akçağ Yay. , Ankara, 1999.
- Kazıcı, Ziya-Taylan, Necip, *Kur'ân-ı Kerim Meali*, Çağrı Yay. , İstanbul, 2006.

- Korkmaz, Zeynep, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, T. D.K. Yay. , Ankara, 2007.
- Öngüt, Ömer, *Kur'an-ı Kerim ve Meâl-i Âlisi*, Bkz. <http://www.kuranmeali.org>.
- Öztürk, Abdülvehhap, *Kur'ân-ı Kerim ve Meâli*, Emek Ofset Matbaacılık ve Yay. , Ankara, t.y.
- Öztürk, Mustafa, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Düşün Yay., İstanbul, 2013.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an-ı Kerim Meâli (Türkçe Çevirisi)*, Yeni Boyut, İstanbul, 2008.
- Sevinç, Resul, *Arapçada Cümle Yapısı*, Ensar Yay. , İstanbul, 2007.
- Şimşek, Ümit, *Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meali*, Zafer Yay. , İstanbul, 2004.
- Türkmen, Sadık, *İniş Strasına Göre Kur'an Akıl ve Bilim Işığında Türkçe Çeviri*, <http://www.kuranmeali.org>.
- Vardar, Berke, *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, Multilingual Yay. , İstanbul, 2002.
- Varol, Ahmet, *Kur'an-ı Kerim Meali*, Madve Yay. , İstanbul, 1997.
- Yavuz, A. Fikri, *Kur'an-ı Kerim ve Meal-i Âli'si*, Sönmez Neşriyat, İstanbul, 1974.
- Yıldırım, Suat, *Kur'ân-ı Hakîm ve Açıklamalı Meali*, Işık Yay. , İstanbul, 2004.
- Yüksel, Edip, *Mesaj: Kur'an Çevirisi*, Ozan Yay. , İstanbul, 2000.
- Şimşek, M. Said, *Kur'an Kıssalarına Giriş*, İstanbul, 1993.
- Yavuzer, Haluk, *Çocuk ve Suç*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 1982.
- Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'ân Dili*, (Sadeleştirenler: İsmail Karaçam ve diğerleri), Azim Yayıncılık, 1998, İstanbul.
- Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Kerim'de Kıssalar*, A.Ü. İslami İlimler Fakültesi Dergisi, Sayı:3, Ankara, 1979.
- Yılmaz, Asiye, *Kur'an'daki Kıssaların Din Eğitimi Açısından Değerlendirilmesi*, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Y. Lisans Tezi, Sakarya, 2008.
- Yılmaz, Macit, *Değerler Eğitiminde Etkin Bir Yöntem Olarak Kur'an Kıssaları ve Kullanılışı*, İslâmî İlimler Dergisi, Yıl 9, Cilt 9, Sayı 1, Bahar 2014.